

แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ ระบำทิมเมา จังหวัดตรัง*

GUIDELINES FOR THE CONSERVATION AND RESTORATION OF SOUTHERN FOLK PERFORMANCES: TIM MAO DANCE, TRANG PROVINCE

เสาวณีย์ บางโรย

Saowanee Bangroy

คณะพาณิชยศาสตร์และการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตตรัง ตรัง ประเทศไทย

Faculty of Commerce and Management, Prince of Songkla University, Trang Campus, Trang, Thailand

Corresponding author E-mail: Saowanee.b@psu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ ระบำทิมเมา จังหวัดตรัง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการทำรำและแนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟู ระบำทิมเมา จังหวัดตรัง ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ โดยการเก็บข้อมูลภาคสนาม จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยการคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 14 คน ผลการวิจัยพบว่า ระบำทิมเมา เป็นการแสดงชุดแรกก่อนนำเข้าสู่การดำเนินเรื่องของลิเกป่า บ้านคลองปะเหลียน จังหวัดตรัง ได้แรงบันดาลใจจาก อาชีพหลักของชาวบ้านในสมัยโบราณ คือ การทำนาข้าว ทั้งนาข้าวเจ้าและข้าวเหนียว ชาวคณะลิเกป่าบ้านคลองปะเหลียน อำเภอย่านตาขาว จังหวัดตรัง จึงได้นำท่าทางในการดำข้าวหรือทิมเมาในภาษาท้องถิ่น ตั้งแต่กรรมวิธีการนำลงสู่ครก การดำ และการนำออกใส่ภาชนะ มาใช้เป็นลีลาท่ารำในการแสดง ประกอบกับเพลงที่บรรเลงจากดนตรีพื้นบ้านภาคใต้ คือ ทับ โหม่ง ฉิ่ง ปี่ และกรับ ในทำนองสนุกสนาน แต่ปัจจุบัน การแสดงชุดดังกล่าวกำลังจะสูญหายไปเนื่องจากขาดผู้สืบทอด และขาดการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐ ภาคเอกชน ทำให้ชาวคณะลิเกป่าบ้านคลองปะเหลียน อำเภอย่านตาขาว จังหวัดตรัง มีพื้นที่ในการแสดงน้อย ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษากระบวนการทำรำโดยละเอียดและจัดทำเป็นตำราท่ารำไว้ให้แก่บุคคลที่สนใจ พร้อมทั้งฟื้นฟูการแสดงดังกล่าวขึ้นใหม่โดยการจัดหาพื้นที่ในการแสดง โดยการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนในจังหวัดตรัง เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวคณะได้เผยแพร่วัฒนธรรมที่งดงามให้คงอยู่สืบไปในภายภาคหน้า

คำสำคัญ: กระบวนการ, แนวทาง, การอนุรักษ์ฟื้นฟู, การแสดงพื้นบ้านภาคใต้, ระบำทิมเมา

Abstract

This research paper article on the conservation and restoration of the southern folk performance, Tim Mao Dance, Trang Province, aims to study the dance movements and conservation

* Received 4 June 2025; Revised 23 June 2025; Accepted 25 June 2025

and restoration of Tim Mao Dance, Trang Province. The researcher used a qualitative research method by collecting field data from in-depth interviews and participatory observation from 14 key informants by purposive selection. The research results found that Tim Mao Dance is the first performance before entering the story of Likay Pa, Ban Khlong Palian, Trang Province. It was inspired by the main occupation of the villagers in the past, which was rice farming, both glutinous rice and rice fields. The Likay Pa troupe of Ban Khlong Palian, Yan Ta Khao District, Trang Province, therefore adopted the local style of pounding rice or Tim Mao, from the process of putting it in the mortar, pounding it, and putting it in a container, as dance movements in the performance, along with songs played from southern folk music, namely Thap, Moeng, Ching, Pi, and Krap, in a cheerful melody. However, at present, this performance is about to disappear due to the lack of successors and lack of support from the government and private sectors, causing the Likay Pa troupe of Ban Khlong Palian. Yan Ta Khao District, Trang Province has a small space for performances. Therefore, researchers have studied the dance postures in detail and compiled a dance posture manual for those who are interested. They have also revived the performance by providing a space for performances, coordinating with government and private agencies in Trang Province to provide opportunities for the troupe to disseminate the beautiful culture so that it will continue into the future.

Keywords: Guideline, Approach, Conservation and Restoration, Southern Folk Performances, Tim Mao Dance

บทนำ

การแสดงพื้นบ้านภาคใต้ได้แรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์การแสดงจาก วิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ ตลอดจนไปถึงพิธีกรรมต่าง ๆ การแสดงในแต่ละพื้นที่หรือแต่ละจังหวัดอาจแตกต่างกันบ้าง ตามอาชีพหลักและสภาพภูมิศาสตร์ของแต่ละชุมชน เช่น จังหวัดภูเก็ตอยู่ติดกับท้องทะเลฝั่งอันดามัน มีพิธีกรรมความเชื่อการลอยเรือ สะเดาะเคราะห์ และมีการร่ายรำประกอบพิธีกรรมจนเกิดเป็นการแสดง เป็นต้น (เรณู โกศินานนท์, 2537) ความหลากหลายของรูปแบบการแสดงจึงขึ้นอยู่กับบริบทสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและบริบททางสังคม เช่นเดียวกับ ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ที่มีการศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวของมนุษย์ตามสภาพแวดล้อม และสังคมที่หลากหลาย (นฤพนธ์ ดั้ววิเศษ, 2558) นอกจากนี้ยังมีอิทธิพลการแพร่กระจายทางด้านวัฒนธรรมที่ได้ถูกนำมาดัดแปลงสร้างสรรค์จนเกิดเป็นการแสดงเช่น ลิเกป่า ที่ได้รับอิทธิพลมาจากชาวมุสลิมหรือแขกเทศที่เดินทางมาจากประเทศอินเดียเพื่อขายเสื้อผ้า ณ ท่าเรือกันตัง จังหวัดตรัง ได้นำเอาการแสดงเฉพาะถิ่นของพวกเขา มาฝึกซ้อมให้กับชาวบ้านในจังหวัดตรัง จนเกิดเป็นการแสดง ลิเกป่า มาจนถึงปัจจุบัน

การแสดงลิเกป่า พบเห็นได้ในจังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดพัทลุง และจังหวัดตรัง เป็นการแสดงที่กล่าวถึงเรื่องราวการเดินทางของแขกเทศและภรรยา นักแสดงหลัก คือ แขกแดงเป็นพระเอก ยายีเป็นนางเอก และมีเสนาเป็นตัวตลก (สมโภชน์ เกตุแก้ว, 2566) ทั้งสามจังหวัดในปัจจุบันมีการเสริมเติมแต่งรูปแบบการแสดงให้มีความหลากหลายน่าสนใจมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะ ลิเกป่า คณะบ้านคลองปะเหลียน จังหวัดตรัง ที่ปัจจุบันในพื้นที่

ดังกล่าวเหลืออยู่เพียงคนเดียวนั้น ได้มีการออกแบบสร้างสรรค์การแสดงเพิ่มขึ้นใหม่ชื่อว่า ระเบิดข้าว หรือทิมเมา ในภาษาท้องถิ่นขึ้นเพื่อเบิกโรงก่อนนำเข้าสู่เรื่องราวทั้งหมดของการแสดง

ระเบิดข้าวหรือทิมเมาในภาษาท้องถิ่นของคนได้นั้น ได้ถูกสร้างขึ้นโดยชาวคณะลิเกเป่าบ้านคลองปะเหลียน จังหวัดตรัง ที่ได้แรงบันดาลใจจากอาชีพของคนในชุมชน ได้แก่การปลูกข้าว ทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียว เมื่อถึงฤดูต้นข้าวแตกเมื่อด่อนหรือต้นข้าวตั้งท้อง ก็จะทำมาตำจนแบนและนึ่ง กลายเป็นแผ่นบางสีเขียวหรือน้ำตาลอ่อน มีกลิ่นหอมเฉพาะตัว รสชาติหวานนุ่ม ชาวคณะลิเกเป่า บ้านคลองปะเหลียน จังหวัดตรัง จึงได้นำมาใช้ในการตำข้าวหรือทิมเมาของสตรีในชุมชน มาใช้เป็นสื่อทำรำในการแสดงดังกล่าว ร่วมกับทำนองเพลงเฉพาะของทางคณะที่ใช้ชื่อเรียกว่า บุรงก่าก้า ที่มีทำนองสนุกสนาน เร้าใจ โดยเริ่มจากการฝึกหัดพี่น้องลูกหลานของชาวคณะจำนวน 8 คน มาร่วมกันสาธิตทำและนำมาร่ายรำจนเกิดเป็นชุดการแสดง เบิกโรง เพื่อสร้างความสนใจ ใช้เรียกผู้ชมหน้าเวทีให้มาร่วมนั่งชมการแสดง ก่อนนำเข้าสู่การดำเนินเรื่องของแขกเทศและยายีในแบบฉบับเต็ม การแสดงระเบิดทิมเมา จึงถือเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของลิเกเป่าคณะบ้านของปะเหลียน จังหวัดตรัง ที่ไม่ซ้ำใคร แต่ในปัจจุบันขาดผู้ศึกษาสืบทอดการแสดงดังกล่าว และขาดพื้นที่ ขาดโอกาสในการแสดง เนื่องจากไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน (เกียรติก้อง แก้วละเอียด, 2566) ผู้วิจัยเป็นบุคลากรในสถานศึกษา ของจังหวัดตรัง จึงได้มีแนวความคิดในการ ศึกษา อนุรักษ์และฟื้นฟูการแสดงระเบิดทิมเมาขึ้น ภายใต้โครงการ ม.อ. เพื่อชุมชนเข้มแข็ง ในพื้นที่อำเภอย่านตาขาว จังหวัดตรัง ภายใต้ชื่อโครงการ “ย่านตาขาวโมเดล” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนอย่างยั่งยืน เริ่มตั้งแต่ปี 2559 เป็นต้นมา

ผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงศักยภาพของทุนด้านศิลปวัฒนธรรมของอำเภอย่านตาขาว จังหวัดตรัง โดยเฉพาะระเบิดทิมเมา ของคณะลิเกเป่า บ้านคลองปะเหลียน จังหวัดตรัง ที่มีเพียงหนึ่งเดียวในภาคใต้ จึงได้ทำการศึกษา กระบวนท่ารำ และ รายละเอียดอื่น ๆ ของการแสดงมาจัดทำเป็นตำราท่ารำ ไว้ให้นักศึกษาและบุคคลที่สนใจ ตลอดจนการจัดหาพื้นที่ในการแสดง ในงานสำคัญต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกจังหวัดตรังเพื่อส่งเสริมและเผยแพร่การแสดงดังกล่าวแก่สาธารณชน ทั้งยังช่วยสืบสานให้การแสดงดังกล่าวได้คงอยู่สืบไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนท่ารำ ระเบิดทิมเมา จังหวัดตรัง
2. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟู ระเบิดทิมเมา จังหวัดตรัง

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ ระเบิดทิมเมา จังหวัดตรัง เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพมีรายละเอียดวิธีการวิจัย ดังต่อไปนี้

ประชากรและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยได้ดำเนินการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจงพิจารณาจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ ระเบิด ทิมเมา จังหวัดตรัง จึงได้เลือกเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังต่อไปนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ ระเบิดทิมเมา จังหวัดตรัง จำนวน 5 กลุ่ม จำนวน 14 คน ได้แก่

1. ผู้สืบทอดด้านทำรำการแสดงระบำทิมเม่า จังหวัดตรัง จำนวน 2 คน
2. ผู้สืบทอดด้านดนตรีการแสดงระบำทิมเม่า จังหวัดตรัง จำนวน 2 คน
3. ผู้สืบทอดด้านเครื่องแต่งกายการแสดงระบำทิมเม่า จังหวัดตรัง จำนวน 2 คน
4. บุคลากรทางด้านนาฏศิลป์พื้นบ้านภาคใต้ จำนวน 3 คน
5. ผู้มีประสบการณ์ด้านการแสดงลิเกป่า คณะบ้านคลองปะเหลียน จังหวัดตรัง จำนวน 5 คน

เครื่องมือวิจัย โดยแบ่งตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ ดังนี้

1. การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ในการฝึกหัดการแสดง ระบำทิมเม่า จังหวัดตรัง ผู้วิจัยมีการสังเกตการณ์การสาธิตการแสดง ระบำทิมเม่า จังหวัดตรัง จากผู้สืบทอดและได้มีการร่วมฝึกหัดทำรำในการแสดง เพื่อศึกษาเทคนิคและลีลาในการรำรำ

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ ระบำทิมเม่า จังหวัดตรัง แบ่งออกเป็น 2 ฉบับ ดังนี้

ฉบับที่ 1 เพื่อศึกษาความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา อุปสรรคและปัญหา ด้านการแสดง ด้านการสืบทอด และด้านการเผยแพร่ของ ระบำทิมเม่า จังหวัดตรัง

ฉบับที่ 2 เพื่อศึกษาเทคนิคและรายละเอียดของทำรำ ดนตรี และเครื่องแต่งกาย ของระบำทิมเม่าจังหวัดตรัง

ผู้วิจัยได้มีการนำแบบสัมภาษณ์ไปใช้จริงได้นำไปตรวจสอบความถูกต้องและสมบูรณ์ของคำถามในแบบสัมภาษณ์โดยผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์พื้นเมืองภาคใต้ จำนวน 3 ท่าน

การรวบรวมข้อมูล การศึกษางานวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพมีขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลด้านเอกสาร ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากเอกสารงานวิจัย หนังสือ บทความและสื่อออนไลน์ต่าง ๆ ที่มีความรู้เกี่ยวกับ แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟู การแสดงพื้นบ้านภาคใต้ เช่น แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการอนุรักษ์และสืบทอดการแสดงพื้นบ้าน แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาและฟื้นฟูการแสดงพื้นบ้าน เป็นต้น

2. ข้อมูลภาคสนาม การศึกษาข้อมูลจากเอกสารโดยละเอียดเพียงพอแล้ว สามารถนำมาสร้างเครื่องมือในการวิจัยได้อย่างครบถ้วน

2.1 การจัดเตรียมและวางแผนวันเวลาสถานที่ในการดำเนินงานวิจัย

2.2 ลงพื้นที่ศึกษาบริบทชุมชนอำเภอย่านตาขาว บ้านคลองปะเหลียน จังหวัดตรัง และบริบททั่วไปของการแสดงลิเกป่า คณะบ้านคลองปะเหลียน จังหวัดตรัง

2.3 ลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับ ระบำทิมเม่า จังหวัดตรัง โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่ได้จัดเตรียมไว้เป็นแนวทางในการตั้งประเด็นคำถาม

2.4 ลงพื้นที่เรียนรู้ทักษะทางด้านการแสดง ระบำทิมเม่าจังหวัดตรัง โดยการฝึกปฏิบัติทำรำโดยละเอียด

2.5 จัดบันทึกข้อมูลจากการลงพื้นที่วิจัยในแต่ละครั้งโดยละเอียด เพื่อสะดวกต่อการตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลในลำดับถัดไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. จำแนกข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนามตามวัตถุประสงค์
2. ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่จัดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร โดยทบทวนจากข้อความเสียงและภาพที่บันทึกไว้ว่าไม่มีข้อผิดพลาดหรือขาดหายไปในส่วนใดส่วนหนึ่ง
3. ตรวจสอบความเป็นปัจจุบันของข้อมูล โดยการสัมภาษณ์จากผู้สืบสวนที่มีประสบการณ์แสดง ระบุว่าทีมแม่ รุ่งปัจจุบัน เพื่อศึกษาความแตกต่างและพัฒนาการของระบำชุดดังกล่าวจากอดีตสู่ปัจจุบัน นั้นเป็นอย่างไร
4. ผู้วิจัยนำมาตรวจสอบข้อมูล Content analysis และการตรวจสอบแบบสามเส้า เพื่อหาความน่าเชื่อถือของข้อมูลจากแหล่งที่มาต่างกันทางด้านเวลา สถานที่ และบุคคล จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากทั้ง 3 ส่วนมาทบทวนเพื่อตรวจสอบอย่างละเอียดว่าข้อมูลที่ได้มานั้นแตกต่างหรือไปในทิศทางเดียวกันอย่างไรบ้าง

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟู การแสดงพื้นบ้านภาคใต้ ระบำทีมแม่ จังหวัดตรัง สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ ดังนี้

1. กระบวนการทำรำระบำทีมแม่ จังหวัดตรัง แรงบันดาลใจในการออกแบบทำรำนั้นได้มาจากกรรมวิธีการตำข้าวหรือทีมแม่ในภาษาท้องถิ่น ในสมัยโบราณผู้คนนิยมนำข้าวที่ยังไม่สุกเต็มที่หรือข้าวระยะน้ำนม นำมาคั่วและตำให้แบน รับประทานเป็นของว่าง มีรสสัมผัสที่นุ่มหนึบและมีรสชาติหอมหวาน กลิ่นหอมข้าวใหม่แบบเฉพาะตัว “เพราะมีขั้นตอนการทำที่ใช้เวลาในบางครั้งจึงมีการทำท่าทางแบบหยอกล้อสนุกสนาน ล้อเลียนกันไปมา จนมีคนพูดขึ้นว่าทำท่าเหมือนรำเชยวันแคว่ทีมแม่” (บุญมี แก้วละเอียด, 2566) จากนั้นก็เลยเกิดเป็นแนวความคิดใหม่ในการสร้างสรรค์การแสดง ทำรำระบำทีมแม่ จากเดิมมีเพียงแค่สองท่า คือ การนำข้าวใส่ครกและการตำสองมี จนเมื่อเวลาผ่านไป “มีการพัฒนาทำร่ามากขึ้นจากบรรดาลูกหลานรุ่นที่สองที่มาสืบทอดทำร่าและมีการคิดรูปแบบแถวที่สลับสับเปลี่ยนไปมาให้ดูน่าสนใจขึ้น” (สิริวรรณ ศรีม่วง, 2566)

1.1 ทำรำระบำทีมแม่

ตารางที่ 1 อธิบายทำรำระบำทีมแม่

ลำดับ	ท่ารำ	อธิบายท่ารำ
1. ท่าเตรียม	 ภาพที่ 1 ท่าเตรียม	ศีรษะ : เอียงขวา มือ : มือขวาจับข้างสะเอว มือซ้ายตั้งวงเท้าสะเอว เท้า : ตะหน้าเท้าซ้าย

ตารางที่ 1 อธิบายท่ารำระบำทิมเม่า (ต่อ)

ลำดับ	ท่ารำ	อธิบายท่ารำ
2. ท่าหีบเมล็ดข้าว	 ภาพที่ 2 ท่าหีบเมล็ดข้าว	ศีรษะ : เอียงซ้าย มือ : มือขวาจับศอกซ้ายงอแขนเข้าหาลำตัว ตั้งมือจับระหว่างสะตือและหน้าอก มือซ้ายเท้าสะเอว เท้า : แตะหน้าเท้าซ้าย
3. ท่าใส่เมล็ดข้าวลงครก	 ภาพที่ 3 ท่าใส่เมล็ดข้าวลงครก	ศีรษะ : เอียงขวา มือ : มือขวาทิ้งวางแขนลงด้านล่าง ระดับสะเอว งอแขนเข้าหาลำตัว มือซ้ายเท้าสะเอว เท้า : แตะหน้าเท้าขวา
4. ท่าดำข้าวหรือทิมเม่าสองมือ	 ภาพที่ 4 ท่าดำข้าวหรือทิมเม่าสองมือ	ศีรษะ : เอียงขวา มือ : มือทั้งสองกำมือเบา กระดกข้อมือขึ้น มือขวายื่นไปด้านหน้าระดับหน้าชายพก มือซ้ายระดับสะเอว เท้า : แตะหน้าเท้าซ้าย
5. ท่าดำข้าวหรือทิมเม่ามือเดียว	 ภาพที่ 5 ท่าดำข้าวหรือทิมเม่ามือเดียว	ศีรษะ : เอียงขวา มือ : มือขวา กระดกข้อมือขึ้น ยื่นไปด้านหน้าระดับหน้าอก มือซ้ายกำมือเบาๆ เท้าสะเอว เท้า : แตะหน้าเท้าซ้าย

ตารางที่ 1 อธิบายท่าร่ำรำบำทิมเม่า (ต่อ)

ลำดับ	ท่ารำ	อธิบายท่ารำ
6. ท่าซ้อนข้าวเม่าขึ้นจากครก	 ภาพที่ 6 ท่าซ้อนข้าวเม่าขึ้นจากครก	ศีรษะ : เอียงขวา มือ : นิ้วมือทั้งสองข้างชิดกัน หงายฝ่ามือขึ้น ปลายมือหันไปทางข้างขวาของลำตัว มือขวายื่นไปด้านข้างงอ แขนเล็กน้อยระดับสะเอว มือซ้ายระดับชายพก เท้า : ถอนหลังเท้าซ้าย
7. ท่านำข้าวเม่าลงภาชนะ	 ภาพที่ 7 ท่านำข้าวเม่าลงภาชนะ	ศีรษะ : เอียงซ้าย มือ : นิ้วมือทั้งสองข้างชิดกัน หงายฝ่ามือขึ้น ปลายมือทั้งสองหันไปข้างลำตัวซ้าย มือซ้ายยื่นไปด้านข้างงอ แขนเล็กน้อยระดับสะเอว มือขวาระดับชายพก เท้า : ถอนหลังเท้าขวา
8. ท่าจับระบำ	 ภาพที่ 8 ท่าจับระบำ	ศีรษะ : เอียงขวา มือ : นิ้วมือของทั้งสองข้างชิดติดกัน หงายฝ่ามือขึ้น ปลายมือทั้งสองหันไปด้านหน้า มือซ้ายสูงระดับหางคิ้ว มือขวายู่ระดับสะเอว เท้า : ตะหน้าเท้าขวา
9. ท่าจับระบำ	 ภาพที่ 9 ท่าจับระบำ	ศีรษะ : เอียงซ้าย มือ : นิ้วมือของทั้งสองข้างชิดติดกัน หงายฝ่ามือขึ้น ปลายมือทั้งสองหันไปด้านหน้า มือขวาสูงระดับหางคิ้ว มือซ้ายอยู่ระดับสะเอว เท้า : ตะหน้าเท้าซ้าย

1.2 เครื่องแต่งกายของ ระเบียบท่ามแม่ จังหวัดตรัง

สวมเสื้อบานงสีแดงตัดเย็บด้วยผ้าลูกไม้และรองผ้าวาวซบไว้ด้านใน ด้านล่างสวมผ้าปาเต๊ะ ลวดลายโบราณจับจีบด้านหน้าสองข้างซ้ายขวาเพื่อความสะดวกในการรำรำ “ผ้าถุงสามารถสวมใส่ได้หลากหลาย ขึ้นอยู่กับความชื่นชอบ บางครั้งก็ใส่เป็นจีบนางตรงกลางข้างหน้า บางครั้งก็จับจีบเป็นหางไหลไว้ทางสะเอว ด้านซ้าย เพื่อให้เกิดการแตกต่างกันไปในแต่ละงาน” (จิตา เสวียนชัย, 2566) ส่วนเครื่องประดับศรีษะสวมด้วย มงกุฎเพชรสีทองติดดอกไม้ทัดไว้ข้างหูซ้ายเพื่อความสวยงาม “เครื่องประดับสามารถดัดแปลงได้ตามโอกาส และ สถานที่ ในบางครั้งก็มีการคลุมผ้าฮิญาบแบบสาวมุสลิมเพื่อให้สอดคล้องกับยายที่ได้สามีเป็นชาวมุสลิมนั่นเอง” (เพชรไพลิน หนูนวน, 2566)

ภาพที่ 10 เครื่องแต่งกายระเบียบท่ามแม่

1.3 เครื่องดนตรีที่ใช้ในการแสดง

การแสดงระเบียบท่ามแม่ ของจังหวัดตรัง หรือการแสดงชุดแรกในลิเกป่า คณะบ้านคลองปะเหลียน จังหวัดตรัง ใช้เพลงบุงก่าก้า ซึ่งเป็นเฉพาะของทางใต้ที่มีทำนองสนุกสนานครื้นเครง คล้ายดนตรีเพลงรองเง็ง โดยมีเครื่องดนตรีประกอบจังหวะ ดังนี้ (เกียรติก้อง แก้วละเอียด, 2566)

1.3.1 เครื่องดนตรี

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงระเบียบท่ามแม่

ภาพที่ 11 กรับ

ภาพที่ 12 โหม่งฉิ่ง

ภาพที่ 13 รำมะนา

ภาพที่ 14 ฉาบ

ภาพที่ 15 เป้

2. แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบำทิมเมาจังหวัดตรัง

2.1 การจัดทำตำราท่ารำ

การรวบรวมความรู้เกี่ยวกับ การแสดง ระบำทิมเมา จังหวัดตรัง ไว้ในเอกสารอย่างเป็นระเบียบ สะดวกต่อการนำไปศึกษาเพื่อปฏิบัติการแสดงได้โดยละเอียด

2.2 การถ่ายทอดความรู้ให้แก่เยาวชนรุ่นใหม่

การจัดกิจกรรมอบรมความรู้เกี่ยวกับการแสดงระบำทิมเมา จังหวัดตรัง โดยผู้วิจัยและผู้สืบสานรุ่นปัจจุบันได้ เห็นพ้องต้องกันในการจัดกิจกรรมดังกล่าวในทุกวันอาทิตย์บริเวณลานหน้าบ้านของชาวคณะซึ่งจะสลับเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปตามความพร้อมและความเหมาะสมของพื้นที่ในการฝึกซ้อมการแสดง

2.3 การนำเข้าสู่ระบบการศึกษา

ผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้เกี่ยวกับระบำทิมเมา จังหวัดตรัง เข้าสู่บทเรียนในรายวิชานาฏศิลป์พื้นเมืองภาคใต้ โดยได้ทำการเชิญ วิทยากร คือ ผู้มีประสบการณ์การสืบสานการแสดงดังกล่าว เป็นผู้มาถ่ายทอดข้อมูลให้แก่ นักศึกษาในรายวิชาอย่างใกล้ชิด

2.4 ส่งเสริมให้มีพื้นที่ในการแสดงและเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน

ผู้วิจัยได้ดำเนินการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง เช่น เทศบาลตำบลทุ่งกระบือ และ ชุมชนเมืองเก่าอำเภอย่านตาขาว จังหวัดตรัง ที่มักมีการจัดกิจกรรมย้อนวันวานย่านตาขาวในทุก ๆ ปี ผู้วิจัยได้นำเสนอการแสดงชุด ระบำทิมเมา และการแสดงลิเกป่า คณะบ้านคลองปะเหลียนจังหวัดตรัง ให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงบนเวที เพื่อสร้างสีสันและความบันเทิงให้แก่ผู้ชมทุกท่าน ทั้งยังนำการแสดงชุดดังกล่าวมาร่วมกิจกรรมในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตตรัง อย่างสม่ำเสมอ

2.5 การพัฒนาต่อยอดการแสดงในแต่ละด้านให้ดียิ่งขึ้น

การพัฒนาต่อยอดจะช่วยให้การแสดง ระบำทิมเมา จังหวัดตรังได้คงอยู่ต่อไปโดย การคิดและพัฒนาต่อยอดนั้นจะต้องอยู่บนพื้นฐานดั้งเดิมที่เคยออกแบบสร้างสรรค์ไว้ ไม่ควรปรับเปลี่ยนใหม่จนไม่เหลือไว้ซึ่งเอกลักษณ์เฉพาะของการแสดง ทั้งยังเป็นการแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษผู้คิดสร้างสรรค์การแสดงชุดดังกล่าวไว้ด้วย

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ ระบุว่าทิมเม่า จังหวัดตรัง สามารถอภิปรายผลร่วมกับ ทฤษฎีนาฏยลักษณ์ และ ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ ได้ดังนี้

1. กระบวนการทำรำ ระบุว่าทิมเม่า จังหวัดตรัง

กระบวนการทำรำ ระบุว่าทิมเม่า จังหวัดตรัง ผลการวิจัยพบว่า มีทำรำทั้งหมด 9 ท่า แบ่งออกเป็น 3 ช่วงการแสดง ได้แก่ ช่วงที่ 1 นำข้าวใส่ครก จำนวน 3 ท่า ช่วงที่ 2 ตำข้าวและนำใส่ภาชนะ จำนวน 4 ท่า และช่วงที่ 3 จับระบำจำนวน 2 ท่า โดยทำรำส่วนใหญ่ เป็นท่าที่คิดสร้างสรรค์โดยท่าทางในการตำข้าวของชาวบ้านและนำมาดัดแปลงให้เข้ากับจังหวะเพลงมากยิ่งขึ้นโดยมีการเพิ่มลีลาและนาฏยศัพท์พื้นฐานทางด้านนาฏศิลป์เช่นการจับตั้งวง การใช้จังหวะเท้าแบบรองเง็ง ชาวใต้เพื่อให้เกิดความสวยงามมากยิ่งขึ้น ทำให้การแสดงมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างไปจากการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ชุดอื่น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับ ทฤษฎีนาฏยลักษณ์ ของ สุรพล วิรุฬห์รักษ์ ได้กล่าวว่ นาฏยลักษณ์ มีความหมาย คือ ลักษณะของการแสดงนาฏศิลป์สกุลใดสกุลหนึ่ง ที่เป็นเครื่องบ่งชี้รูปแบบโครงสร้างและเนื้อหา กระบวนการที่แตกต่างในการแสดงแต่ละชุด (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2547) เช่นเดียวกับระบำทิมเม่า จังหวัดตรังที่ได้นำเอาท่าทางของชาวบ้านในชุมชน ขณะ ที่ตำข้าวมาสร้างสรรค์จนเกิดเป็นเอกลักษณ์ในการแสดง โดยสามารถเปรียบเทียบท่ารำ กับ อิริยาบถทั่วไปได้เช่น ท่าที่ 1 ท่าเตรียม ในท่ารำมีการจับที่สะเอวเล็กน้อยทางฝั่งที่เท้าสะเอว เพื่อเพิ่มความสวยงามอ่อนหวานมากยิ่งขึ้น ท่าที่ 2 และ 3 ท่าหยิบเมล็ดข้าว ท่ารำถูกเปลี่ยนจากการกำมือแล้วนำไปใส่ครกแบบง่าย ๆ เป็นการจับระดับขยพกและวาดมือจับกลายเป็นตั้งวงไปข้างลำตัว ท่าที่ 4 และ 5 ท่าตำข้าว ทั้งแบบสองมือและมือเดียว จากเดิมเป็นท่าที่ถูกเรียกว่าท่าพักเหนื่อยระหว่างตำนั้น ได้ถูกนำมาดัดแปลงจนกลายเป็นท่ารำคล้ายรองเง็ง ที่มีการกำมือเบาๆไว้ด้านหน้าและใช้ลีลาจังหวะเท้าเคลื่อนไปตามทำนองเพลง แต่ถูกปรับตำแหน่งของมือจากการกำไว้ด้านหน้ามาไว้ทางข้างสะเอวแทน เป็นต้น

2. แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟู การแสดงพื้นบ้านภาคใต้ ระบุว่าทิมเม่า จังหวัดตรัง

การแสดงระบำทิมเม่า จังหวัดตรัง นั้นจะประสบความสำเร็จไปไม่ได้หากขาดความพร้อมเพรียงของพื้นเพทางด้านองค์ประกอบศิลป์ไม่ว่าจะเป็น ผู้ถ่ายทอดท่ารำ นักดนตรี ตลอดไปถึงผู้อยู่เบื้องหลัง ในการเตรียมความพร้อมของการแสดง แต่ละฝ่ายย่อมมีหน้าที่และความสำคัญที่แตกต่างกันออกไป ไม่สามารถขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปได้ ซึ่งสอดคล้องกับ ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ ของ สุรางค์ จันทวานิช กล่าวว่า โครงสร้างบางอย่างซ่อนอยู่ในทุกสังคม และโครงสร้างนี้แสดงให้เห็นถึงหน้าที่ของส่วนต่าง ๆ ที่เป็นระบบเกี่ยวข้องกัน โดยส่วนต่าง ๆ ของสังคมจะทำหน้าที่ของตนและสังคมจะดำเนินไปได้เพราะทำหน้าที่เช่นเดียวกับอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย ที่จะต้องทำงานประสานกัน (สุรางค์ จันทวานิช, 2555) เช่นเดียวกับการจะอนุรักษ์และฟื้นฟูการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ ระบุว่าทิมเม่า จังหวัดตรัง ให้อยู่ ทุกฝ่ายจะต้องร่วมมือกันช่วยเป็นส่วนหนึ่งในการเผยแพร่ เทคนิคและวิธีการต่าง ๆ ด้านแสดงให้แก่บุคคลรุ่นหลัง เพื่อที่จะสืบสานการแสดงดังกล่าวไม่ให้สูญหายไป ส่วนหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนจะช่วยกัน สนับสนุนในด้านของงบประมาณค่าใช้จ่ายในการซ่อมบำรุงรักษา วัสดุอุปกรณ์ เครื่องดนตรี เครื่องแต่งกายในการแสดง ส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมทั้งภายในและนอกชุมชน เพื่อเปิดโอกาสให้ได้มีการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมแก่สาธารณชนมากขึ้น คอยผลักดันให้การแสดงพื้นบ้าน ชุดดังกล่าวเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในรายวิชาท้องถิ่น ทั้งใน

โรงเรียนมัธยม และอุดมศึกษา หากทุกฝ่ายร่วมด้วยช่วยกันอย่างต่อเนื่องที่ตามบทบาทหน้าที่และความสามารถของตน ก็จะช่วยต่อลมหายใจแก่กลุ่มศิลปินต่อไปในอนาคตได้อีกยืนยาว

องค์ความรู้ใหม่

การแสดงพื้นบ้านภาคใต้ ระบายทิมเม่า เป็นการแสดงชุดเบิกโรงประจำคณะลิเกป่า บ้านคลองปะเหลียน อำเภอย่านตาขาว จังหวัดตรัง ก่อนจะนำเข้าสู่การดำเนินเรื่องราวของแขกแดงและยายีที่จะเดินทางไปยังเมืองกะลัตกะตา ซึ่งการแสดงระบายทิมเม่านั้นได้รับแรงบันดาลใจจากท่าทางในกระบวนการดำข้าวของหญิงสาวชาวบ้านในพื้นที่ แล้วนำมาดัดแปลงเป็นท่าทางในด้านนาฏศิลป์แสดงร่วมดนตรีบรรเลงจากเครื่องดนตรีภาคใต้ทับ กลอง โหม่ง ฉิ่ง และรำมะนา ผู้แสดงสวมใส่เสื้อบานง นุ่งผ้าถุงปาเต๊ะ สะท้อนให้เห็นถึงอาชีพและวิถีชีวิตของคนในชุมชนสมัยก่อนที่มีการนำข้าวเจ้าข้าวเหนียวมาตำจนเกิดเป็นอาหารคาวหวานมากมาย อีกทั้งยังนำเสนอเอกลักษณ์ของภาคใต้ผ่านเครื่องแต่งกายและดนตรีประกอบการแสดงได้อย่างเหมาะสมและงดงาม

สรุปและเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ ระบายทิมเม่า จังหวัดตรัง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา กระบวนการทำรำและแนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟู ระบายทิมเม่า จังหวัดตรัง สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้ 1) การจัดทำตำราทำรำ 2) การถ่ายทอดความรู้ให้แก่เยาวชนรุ่นใหม่ 3) การนำเข้าสู่ระบบการศึกษา 4) ส่งเสริมให้มีพื้นที่ในการแสดงและเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน 5) การคิดพัฒนาต่อยอดการแสดงในแต่ละด้านให้ดียิ่งขึ้น โดยมีข้อเสนอแนะในงานวิจัย ดังนี้ 1) ควรมีการพัฒนาทำรำและการแปรแถวให้หลากหลายมากยิ่งขึ้นเพื่อเพิ่มอัตลักษณ์และความน่าสนใจให้แก่ชุดการแสดง 2) ควรมีการนำอุปกรณ์มาใช้ในการแสดงเช่น สาก หรือภาชนะ ใส่ข้าว มาใช้ในการแสดงเพื่อสื่อความหมายให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ช่วยให้ผู้ชมมีความเข้าใจในเนื้อหาการแสดงที่ต้องการสื่อมากขึ้น และ 3) ควรพัฒนาเรื่องเครื่องแต่งกายให้เป็นรูปแบบนาฏศิลป์ประยุกต์ของชุดพื้นเมืองภาคใต้ เพื่อเพิ่มสุนทรียภาพให้การแสดงงดงามมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- เกียรติก้อง แก้วละเอียด. (5 มิ.ย. 2566). เครื่องแต่งกายระบายทิมเม่า จังหวัดตรัง. (เสาวณีย์ บางโรย, ผู้สัมภาษณ์)
ธิดา เสวียนชัย. (5 มิ.ย. 2566). เครื่องแต่งกายระบายทิมเม่า จังหวัดตรัง. (เสาวณีย์ บางโรย, ผู้สัมภาษณ์)
นฤพนธ์ ตัววิเศษ. (2558). ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม. เรียกใช้เมื่อ 4 มิถุนายน 2568 จาก <https://anthropology-concepts.sac.or.th/glossary/28>
บุญมี แก้วละเอียด. (4 มิ.ย. 2566). กระบวนการทำรำ ระบายทิมเม่า จังหวัดตรัง. (เสาวณีย์ บางโรย, ผู้สัมภาษณ์)
เพชรไพลิน หนูนวล. (5 มิ.ย. 2566). เครื่องแต่งกายระบายทิมเม่า จังหวัดตรัง. (เสาวณีย์ บางโรย, ผู้สัมภาษณ์)
เรณู โกศินานนท์. (2537). การแสดงพื้นบ้านในประเทศไทย . (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
สมโภชน์ เกตุแก้ว. (2 มิ.ย. 2566). การแสดงพื้นเมืองภาคใต้. (เสาวณีย์ บางโรย, ผู้สัมภาษณ์)
สิริวรรณ ศรีม่วง. (4 มิ.ย. 2566). กระบวนการทำรำ ระบายทิมเม่า จังหวัดตรัง. (เสาวณีย์ บางโรย, ผู้สัมภาษณ์)

- สุรางค์ จันทวานิช. (2555). ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: บริษัทวี. พรินท์ (1991).
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2547). นาฏศิลป์ปริทัศน์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.